

Valuma-aluesuunnittelun ja vesienhallinnan edistäminen

Keski-Kemijoen kalatalousalue kiittää lausunnolla olevan asiakirjan *Vesienhoidon keskeiset kysymykset ja työohjelma Kemijoen vesienhoitoalueella 2028-2033* valmistelijoina hyvin tehdystä ja selkeästi jäsennellystä esityksestä sekä kysymyksistä, mihin toivotaan lausunnoissa kiinnittää huomiota.

Valuma-aluelähtöinen vesien ja kuormituksen hallinta muuttuvassa ilmastossa

Vesistöjen kunto ja terveys lähtee valuma-alueiden tilasta. Kalatalousalue on käyttö- ja hoitosuunnitelmassaan todennut valuma-alueiden kunnostuksesta seuraavaa.

Kalatalousalueen periaatteena vesistökunnostuksissa on, että kunnostustarpeen arviointi lähtee valuma-alueen tarkastelusta. **Valuma-alueella olevat ongelmat tulisi korjata ennen itse vesistön kunnostamista.** Vaikutuksiltaan pitkäaikaisten tai pysyvien kalataloudellisten vesistökunnostusten onnistuminen edellyttää, että kunnostettavan vesistön valuma-alueella tapahtuvan maankäytön vesiensuojelu ja ulkoisen kuormituksen hallinta on riittävällä tasolla jo ennen kunnostustoimien toteuttamista. Puro- ja virtavesikunnostusten tulokset jäävät tilapäisiksi, jollei esimerkiksi metsätalouden tai maatalouden vesistökuormitusta oteta kunnostuksessa huomioon ja tehdä tarvittavia toimia, kuten muodosteta riittävän laajoja suojavyöhykkeitä, ulkoisen kuormituksen rajoittamiseksi tai ehkäisemiseksi valuma-alueella.

Keski-Kemijoen alueelta ei ole olemassa kalataloudellisten kunnostusten tarpeisiin soveltuvaa valuma-aluekartoitusta ja arviota alueen maankäyttömuotojen, kuten metsätalouden, vaikutuksista vesistöihin ja sen myötä kalakantoihin. Tietoa ei myöskään ole maankäytön vesiensuojelun tilasta ja tehdyistä toimista valuma-alueilla.

Tarve valuma-aluetta koskevalle tiedolle on ilmeinen, sillä esimerkiksi avohakkuu ja kunnostusojitus heikentävät tutkitusti virtavesien monimuotoisuutta edelleen. Lisäksi yhteen kootulle tiedolle jo tehdyistä vesistökunnostuksista ja arvioista niiden onnistumisesta on selkeä tarve kunnostusten nykytilan ja kunnostustarpeiden kokonaiskuvan muodostamiseksi. Myös vaelluskalojen elvyttämishankkeissa tulee huolehtia ensisijaisesti siitä, että vaelluskalojen lisääntymisympäristöiksi suunniteltujen vesistöjen valuma-alueet ovat kunnossa.

Kalatalousalueella ei ole voimavaroja kokonaisvaltaisen kalataloudellisen valuma-aluekartoituksen tekemiseen ja olemassa olevien kunnostustietojen kokoamiseen. **Valuma-aluekartoituksen ja kunnostustietojen kokoamisen ja esittämisen paikkatietoaineistona tulee olla viranomaisen, kuten ELY-keskuksen, organisoimaa ja toteuttamaa asiantuntijatason toimintaa.**

Kalataloudellinen valuma-aluetarkastelu ja tehtyjen vesistökunnostusten kartoitus on tarkoituksenmukaista tehdä joko kattavasti koko Kemijoen valuma-alueella tai vähintään priorisoiden kalataloudellisesti merkittävien vesistöjen valuma-alueille. Kartoitukseen on liitettävä tiedot jo tehdyistä vesistökunnostuksista ja arviot niiden onnistumisesta. Ala-Kemijoella ja muilla vesistöalueilla on jo tehty vesistökunnostuksen kokonaisvaltaisen suunnittelun ja toteuttamisen kannalta hyödyllisiä kartoituksia, kuten esimerkiksi EMRA-hankkeessa (Environmental Planning, Measures and Restoration Actions in Regulated Water systems. 2019-2022) tehty Ala-Kemijoen

eräiden sivujokien ekologisen tilan ja kunnostustarpeiden selvitys, Pohjois-Savon purokunnostuskartoitus sekä Freshabit LIFE IP -hankkeisiin liittyvät valuma-aluesuunnitelmat Tornionjokeen laskevalla Naamijoelle ja puroinventoinnit lijoen valuma-alueella Pudasjärvellä ja Taivalkoskella. Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) vesistökunnostajan karttapalvelu tarjoaa lähinnä hyödyllistä taustatietoa vesistökunnostusten suunnitteluun sekä mahdollisuuden tehtyjen kunnostusten ilmoittamiseen palveluun.

Valuma-aluekartoituksen tulosten ja kunnostusten nykytilan kuvauksen kokoaminen yhteen viranomaisen ylläpitämään ja päivittämään kartta-aineistoon hyödyttää vesialueen omistajia ja muita kunnostuksia tekeviä tahoja kunnostusten suunnittelussa ja kunnostuskohteiden priorisoinnissa.

Keski-Kemijoen kalatalousalue korostaa valuma-alue tarkastelun tärkeyttä kalatalousedun ja eri maankäyttömuotojen yhteensovittamisessa ja vesiensuojelun edistämisessä. Kalatalousalue haluaa vielä huomauttaa, että valuma-alueilla vuosikymmeniä jatkuneesta voimakkaasta käsittelystä johtuen luonnontilaisia järviä ei enää alueella ole ja suuri osa pienistä virtavesistä ja niiden monimuotoisuudesta lajistoineen on menetetty. Nyt tehtävät purokunnostukset ovat paikallisesti hyviä ja tarpeellisia, mutta ongelman laajuutta vasten tarkasteltuna toistaiseksi varsin vaatimattomia operaatioita.

Lausunnolla olevassa asiakirjassa mainitaan, että *valuma-aluesuunnittelun keskeisyyttä on pyritty tuomaan esiin uusien maa- ja metsätalouden kannustinjärjestelmien kautta*, ja samalla todetaan, että *toimialakohtaiset ohjauskeinot ja tukijärjestelmät eivät ohjaa valuma-alue lähtöiseen toimintaan ja monitavoitteisiin ratkaisuihin ja toimenpiteiden kohdentaminen vesienhoidon kannalta ongelmallisille alueille ei ole aina onnistunut*.

Kuitenkin edelleen esitetään jatkettavaksi samalla vapaaehtoisuuteen ja neuvontaan perustuvalla tiellä, vaikka sen toimivuus on todettu heikoksi.

Vesienhoitosuunnitelman valmistelua koskevassa esityksessä kysytään: *Mihin maa- metsätalouden vesistöhaittojen vähentämistä koskeviin toimenpiteisiin ja ohjauskeinoihin tulisi seuraavassa vesienhoitosuunnitelmassa kiinnittää erityistä huomiota?*

Kalatalousalue katsoo, että metsätalouden vesistöihin kohdistaman haittavaikutusten vähentämiseksi ensisijainen ja selkeä tarve on vesiensuojelun tiukentaminen lainsäädännön kehittämisen ja sanktioiden kautta, koska nykyinen lähes pelkästään suosituksiin ja toimijoiden vapaaehtoiisiin suostumuksiin perustuva vesiensuojelu ei ole koskaan toivotulla tavalla toiminut. Enemmän se on hyödyttänyt toimialaan liittyviä neuvontajärjestöjä, kuin edistänyt vesiensuojelua.

Vesielinympäristöjen kunnostaminen

Suunnitelmassa esitetään erittäin hyviä huomioita ja kannatettavia toimenpiteitä vesistöjen tilan parantamiseksi.

Järvien kunnostaminen

Vesistöjen laatuluokituksessa määräävinä kriteereinä pidetään veden ravinnetasoa sekä klorofyllipitoisuutta. Järvikunnostustarpeiden arvioinneissa katsotaan järven tila sen perusteella,

mitä ovat vesinäytteiden tulokset ravinnetason ja klorofyllin osalta. Päähuomio on siis rehevöitymistä kuvavien indikaattoreiden seurannassa. Sen sijaan vesistöjen laatuluokituksessa ei huomioida esimerkiksi veden väriä, vaikka vesistöjen yleinen tummuminen on tutkimuksin osoitettu ja se on noussut yhdeksi merkittävämmistä uhkista vesiekosysteemeille. Koska humuksen väri on vedessä liuenneessa muodossa, ei kerran tummenneen veden kirkkautta voi palauttaa, joten vahinko on peruuttamaton.

On liian useita tapauksia, että kyläyhteisöt, seurakunnat, osakaskunnat ja ranta-asukkaat ovat valmiita panostamaan kotijärvensä kunnostamiseen, mutta koska tulosten tarkastelu osoittaa järven veden laatuluokan olevan hyvä, ei rahoitusta kunnostukseen mielellään ohjata. Kuitenkin on käytännössä nähty, miten järven tila jatkuvasti huononee rehevöitymisen, sinileväkukintojen lisääntymisen, vesien lämpenemisen, liettymisen, tummumisen, kalojen lisääntymisalueiden menetysten ja vanhojen ojitusten yhä jatkuvan päästövaikutusten seurauksena.

Järvikunnostusten tarvearvioinneissa jätetään liian vähälle kokonaistilanteen analysointi. Vesistön tilan muutosta tulee tarkastella laajemmin ja muillakin kriteereillä, kuin ravinne- ja klorofyllitasen mittareilla mitattuna.

Nykyisellä järjestelmällä potilaan annetaan ensin mennä lähelle terminaalihoitoa, ennen kuin elvytykseen ryhdytään.

Järvikunnostusten tarve on niin ikään seurausta valuma-alueiden maankäsittelystä. Metsätalouden edun nimissä tehdyt ratkaisut koituvat vesialueen omistajien, kalastajien, kalaston ja muiden vesistöjen käyttäjien vahingoksi, mitä ei koeta oikeudenmukaiseksi. On myös epäoikeudenmukaista, että järvikunnostusten toteuttamiseksi edellytetään vahingonkärsijöiden sitoutumista hankkeeseen myös taloudellisesti, kun vastaavasti vahingonaiheuttaja ei ole vastuussa tekemisistään millään tavalla.

Kemijoen säännöstely

Kemijoen vesistöä koskevat säännöstelyluvut on annettu aikana, joka vastasi sen ajan tilannetta, olosuhteita ja tarvetta. Vuosikymmenien ajan säännöstely on ollut suhteellisen vakaata ja ennakoitavissa, johon myös kalasto, kalastus ja talviaikainen jäällä liikkuminen on vähitellen sopeutunut. Tuolloin ei ollut näköpiirissä tuulivoiman aiheuttamaa voimakasta säätöenergian tarvetta, joka hoidetaan vesivoimalla. Säännöstelyluvan myöntäjä ei aikanaan voinut ennakoida nykyisen kaltaista tilannetta, joka on tänä päivänä oleellisesti lähtötilanteesta muuttunut. Nyt rakennetaan tuulivoimaa yhä enemmän, joka vastaavasti lisää vesivoimalla tuotetun säätöenergian tarvetta. Entisestä poiketen vesivoimaloita ajetaan yhä enemmän tuulivoiman ehdoilla. On selvää, että säännöstely ei tule olemaan jatkossa samalla tavalla ennakoitavissa kuin ennen. Vastaavasti on epäselvää, miten esimerkiksi vanhaan totuttuun säännöstelyrytmiin sopeutunut kalasto ja kalastus reagoivat uuteen epävakaaaksi muuttuneeseen tilanteeseen. Tilannetta tulisi ryhtyä selvittämään mallinnusten avulla ottaen huomioon myös tulevaisuudessa lisääntyvän säätövoiman aiheuttamat muutokset. Vesilain mukaisia säännöstelylupia tulisi tarpeen mukaan pystyä päivittämään olosuhteiden muuttumiseen perustuen.

Tulisiko ekologista kompensatiota käyttää keinona vesistöjen tilan heikentymisen estämiseksi?

Lausunnolla olevassa asiakirjassa oleva kysymys on epäselvä, koska siinä ei avaudu, miten ja millaisissa tapauksissa ekologinen kompensatio voi ylipäättään estää vesistöjen tilan heikentymisen. Jos vahinko tehdään alueella A, miten tilannetta auttaa alueelle B osoitettu kompensatio?

Mikäli kysymyksellä tarkoitetaan erilaisia vesiympäristöön vaikuttavia hankkeita, tulee vesistöjen tilan heikentyminen ensisijaisesti estää ennakoivalla suunnittelulla, lupaehdoilla ja vesistöihin kohdistuvan arvioidun haitan vakavuudesta riippuen myös olla myöntämättä lupaa.

Joka tapauksessa ekologinen kompensatio tulee olla viimeinen keino, kun kaikki muut menetelmät eivät toimi. Esimerkkinä kaivoshankkeet, joiden seurauksena voi kokonainen jokiekosysteemi muuttua oleellisesti tai jopa kokonaan kadota. Silloin tulee kompensatiolle asetettava hinta olla huomattavasti korkeampi, kuin mitä tähän saakka on haittakorvauksina ja menetyksinä päädytty määräämään.